

snovanja

POGOVORI O KULTURI

zjuoAgiujg

LET 5 — STEVILKA 4
KRAJN — 8. SEPTEMBRA 1971**Janez Povše**

Splošni in posebni vidiki gledališkega življenja

Finžgar: Razvalna življenja, PG 1968, režija Jože Vozny

Pričajoče razmišljjanje o gledališču nima posebnih faktografskih niti ideoloških pretenzij. V prepričanju, da je mogoče o vsakem gledališkem fenomenu, pa naj je ta vezan na določeno predstavo, sezono, pokrajinsko ali republiško območje, govoriti tudi in predvsem o splošnem pomenu in splošnih zakonitostih gledališča kot takega, najbrž ne bo odveč, da tudi ob zelo pavšalem pregledu gorenjskega gledališkega območja in njegovih perspektiv spregovorimo nekaj besed o najbolj osnovnih postavkah te vrste umetnosti. Pokazalo se je namreč — da niti ne govorim o krizi ljubljanskega osrednjega gledališča — da nam je zmanjkalno sape in smisla za razmišljjanje o najosnovnejših vidikih in namenih te umetnosti in da se izgubljamo v vseh močnih podrobnostih, ki pomenijo opoštanje tistega osmešenega principa, po katerem vidis drevesa, gozda pa n.

Ce torej razmišljamo povsem od začetka, jekaj hitro mogoče ugotoviti, da je gledališče izrazito ljudska umetnost, ljudska v smislu posebnosti, ki gledališko predstavo sploh omogočajo. Gledališka predstava namreč nastane takrat kadar pride do kontakta med izvajalci in gledalci. Iz tega preprostega, vendar tehinega para doksa oziroma aksloma sledi, da je treba v okviru gledaliških razmišljjanj upoštevati gledalce kot integralen in nepogrešljiv del te vrste umetnosti pa najsi nam je to všeč ali ne. Seveda velja tih upoštevanje gledalcev, bralcev, poslušalcev itd za vse vrste umetnosti in zanimivo je, da pravi umetniki ta kompas vedno nosijo s seboj, čeprav ni njihova umetnost zaradi tega prav nič govearska ali čitalniška; v gledališču pa smo v našem veliko veselje ali našo veliko žalost naravnosti prisiljeni v tovrstno orientacijo, če nočemo postati larplurtistični laboratorij brez občinstva.

Seveda prihaja zaradi omenjene vezanosti izvajalcev na obstoječo publiko do zapletenih ustvarjalnih situacij, v katerih (tudi amaterski) ustvarjalci ne najdejo več možnosti lastne umetniške satisfakcije, ko so enkrat zaobsegli razsežnosti občinstva oziroma njegovega dojemanja v intelektualnem in effično-moralnem smislu, saj se tedaj na vič v nekem smislu resnično prisiljeni v ustvarjalno stagnacijo, ponavljanje že obstoječega, uspešnega ter vsespolšano kumunikativnega. Osebno sem prepričan, da se v gledališkem smislu za naše (republiške) pojme nemara najbolj razvito gledališko območje Gorenjske klub trem izrazito močnim centrom, kot so Kranj, Jesenice in Skofja Loka, nahaja v ravnonar omenjeni situaciji, ki lahko obrodi samo dva popolnoma različna rezultata. Stagnacijo v že obstoječih umetniških doganjajih in pomiritev z občinstvom do tiste mere, da bi to že lahko usodno opredelilo gledališko prihodnost tega plodnega območja, ali pa prodor v višjo izpovedno in seveda s tem gledališko-uprizoritveno kvaliteto, za kar imajo vsaj ta tri gledališka osišča vse možnosti, vse pogoje in celo evolutivno, takoreč nujno obvezno.

(Nadaljevanje na naslednji strani)

• gledališče • gledališče

(Nadaljevanje s prejšnje strani)

Ob zagotovilu, da je vrh gorenjskega gledališkega snovanja prispel v neko kulminacijsko točko, katere zagon je treba na vsak način izkoristiti v njeni poti proti kritični točki, je na tem mestu nujno razmisljiti o »drugih«, »boljših« in »kvalitetnejših« možnostih, proti in nasproti katerim naj se odpira gledališko ustvarjanje tega našega aktivnega gledališkega področja. Stara resnica je, da je prihodnost gledališča v mladem občinstvu oziroma pridobivanju tega mladega občinstva, da pa je spet logično, da se to lahko zgodi samo s pomočjo mladih izvajalcev, mladih skupin, ki prinašajo v gledališče tisti svet nazorov, moralno-etičnih prepričanj in hotenj, iz katerega pač izhajajo in s pomočjo katerega je v hipu zagotovljena komunikacija z mlado publiko. Prav gotovo ne gre za nezaupnico obstoječim kvalitetnim skupinam, prav gotovo ne more biti govora o nekakšnih očitkih, češ da te skupine s svojo izkušenostjo in izpričanimi uspehi niso sposobne vključiti v svoje izvajanje tudi mlade publike, gre le za ugotovitev splošnih gledaliških zakonitosti, s pomočjo katerih je mogoče v vsaki situaciji, v vsakem gledališkem centru dopolniti vodilni gledališki izraz z iskanji in poskusi najmlajše generacije, ki na ta način zajame še tisti del publike, ki ga lahko pridobi samo vrstniška gledališka skupina, po drugi strani pa vnese z najbolj nadarjenimi posamezniki v že formirano skupino nove igralske, režiserske, izpovedne sile. Ta resnica pa mora biti za vsako gledališko skupino — posebno če je ta na visokem strokovnem nivoju, kot lahko rečemo za vse tri gorenjske gledališke centre — zelo važna in merodajna in ne samo da veija uvajati nove sile, po možnosti velja tem novim silam omogočati samostojne gledališke nastope, v katerih se lahko novo življenjsko in gledališko prepričanje do kraja uveljavlja. V tem smislu je zaenkrat najbolj perspektivna mlada gledališka skupina »Oder-galerija« v Škofji Loki, ki ji je doslej uspelo formirati že dokaj soliden gledališki izraz, po drugi strani pa tudi pridobiti toliko mlade publike, ob kateri tudi srednja in starejša seveda ni izvzeta, da lahko že govorimo o uspešnosti oziroma prodoru te skupine. Upajmo v vztrajnost tega snovanja, saj bo v tem primeru čas pokazal pravilnost naših razmišljajev, ki v primeru nadaljnje aktivnega ustvarjanja te skupine prav gotovo ne bodo demantirana.

Prešernovo gledališče v Kranju je prav gotovo eden naših najmočnejših gledaliških centrov v republiškem in — lahko bi celo rekel — državnem okviru. Gledališče, ki se mu brez dvoma pozna tradicija in polpreteklost profesionalnega gledališkega snovanja, ki se je pozneje postavilo na izključno lastne ustvarjalne sile in ki si je v vseh letih delovanja vzgojilo in pridobilo naravost razveseljivo odprto in dojemljivo občinstvo, lahko z vsemi omenjenimi faktorji gleda v prihodnost z največ optimizma in utemeljene samozavesti. V tej zvezi velja omeniti še materialno bazo, ki stoji za tem gledališčem in mu omogoča vse več kot samo solidno osnovo za realizacijo predstav in končno tudi dvorane, ki je trenutno med najlepšimi in najustreznejšimi v Sloveniji, posebno če upoštevamo še renovacijske načrte održa. Skratka, v tem gledališču so vsi pogoji za nemoteno ustvarjanje in najbrž ni pretirana ugotovitev, da smo priče pogojem za še kaj več, kot je vrhunska amaterska gledališča dejavnost. Mogoče prav ti — lahko rečemo — Izredni pogoji postavljajo pred to gledališče še večje zahteve kot pred druga gledališča, ki takšnih pogojev nimajo, in verjetno je soodvisnost pogojev in temu primernih zahtev staro življenjsko pravilo, ki ga ni mogoče prezreti ali potvoriti.

Kakor je paradoksalna, tako je tudi resnična trditev, da se to gledališče med vsemi na Gorenjskem in tudi na Slovenskem — mogoče sodi v to poglavje le še Sentjakobsko gledališče iz Ljubljane — v največji meri nahaja v že obravnavani kulminacijski točki in v tej zvezi tudi najbliže tisti kritični točki, ki sledi vsaki kulminaciji, če ta predolgo in netvorno traja preko optimalnega

Baum: Čarovnik iz Oza, PG 1970, režija Marjan Belina

trenutka. Z ozirom na dejstvo, da je temu gledališču uspelo formirati številjen in zelo kvaliteten igralski ansambel, zagotoviti ustrezno umetniško vodstvo in pa sredstva ter razumevanje za angažiranje profesionalnih režiserjev, kar nivo ansambla stalno in vztrajno dviguje, z ozirom na vrsto gostovanj slovenskih poklicnih gledališč, ki pomenijo takó za občinstvo kot tudi za ansambel stalno možnost izpopolnjevanja in dograjevanja, z ozirom na vsa ta dejstva je po mojem mnenju prišlo do omenjene kulminacijske točke, ki je povzročila predvsem eno — za naše razmišljjanje bistveno resnico. Ne da bi hoteli delati krivico drugim gledališčem na Gorenjskem in v Sloveniji, ampak res je, da je postal Prešernovo gledališče pojem zase, gledališče brez prave konkurenčne ali brez zadostne konkurence, ki bi po pravici zahtevala od ansambla še kvalitetnejše stvaritev in ga s tem siliha v neko težko osvojljivo, vendar dosegljivo prihodnost. Občutek Imam, da je ta neperspektiva kulminacijska in da je treba gledališču odpreti pot naprej, mu zagotoviti razvoj, za katerega bi bilo v tem primeru sposobno in ga osvoboditi nekoliko samoljubne, vendar upravičene vloge, ki jo to gledališče občuti in izvaja prav v tem času. Mislim, da ni naključje, da je gledališče samo začutilo to potrebo in sklenilo odpreti stalno mesto dramaturga - režisera, ki bi s še večjimi zahtevami in načrti postavil pred gledališče in njegovo zaledje tiste naloge, ki jih gledališče v tej situaciji potrebuje, če noče čez nekaj let samozadovoljno stagnirati ali vsaj v trenutno vodilni igralski generaciji odmeti.

Osebno sem prepričan, da se Prešernovo gledališče nahaja na prehodu med amaterskim in polprofesionalnim ali v daljnjih bodočnosti celo profesionalnim statusom, ki je glede materialne baze zaledja ter njegovih potreb prav gotovo realna postavka tega razmišljanja. Mislim tudi, da je realiziranje tega prehoda organska in v smislu vitalnosti gledališča celo nujna postavka, ki bi Gorenjski po dolgem času spet prinesla tisto mesto v kulturnem življenju naše republike, ki ji po pravici gre, ne nazadnje zaradi industrijskega zaledja. To industrijsko zaledje predstavlja po eni strani garancijo takšnih kulturnih načrtov, po drugi strani pa je tudi tako situacijo v kulturnem življenju povzročilo in se na ta način v svoji nadgradnji približalo važnemu kvalitativnemu preskoku.

Tako razmišljjanje pa bi lahko vzbudilo več nezaupanja kot navdušenja, zato je prav, da pojasnimo tiste momente, ki bi pri tem prehajanju — prehod se bo slej ko prej enkrat pričel — utegnili izvzeti neljube nesporazume. Brez dvoma bi bilo pogubno izvesti prehod na način, ki ne bi bil organski in v skladu z naravo gledališča oziroma kulture nasploh, namreč s tujimi profesionalnimi močmi, ki bi se pretežno lahko nasestile v Kranju ali pa z ozirom na ugodno razdaljo do Ljubljane enostavno gostovalo v gorenjski metropoli. Takšna pot bi bila brez dvoma zgrešena, če bi šlo za večinsko infiltracijo »tujih« gledaliških moči. Mislim, da bi bila to nevarnost, ki bi našla celo vrsto zagovornikov, kar pa bi povzročilo heterogenost umetniškega ansambla, po drugi strani pa upad občinstva, ki si zavestno ali nezavedno želi dialog z ekipo, ki živi z njeno sredino, pozna in odseva probleme te sredine in vse to bolj ali manj odkritko izžareva. V tem trenutku bi se občinstvu predstavila še ena »nedomača« skupina med mnogimi, ki jih je mogoče na kranjskme održi spremljati že sedaj, skratka, s takšnim gledališčem, nabranim z vseh vetrov, ne bi prispevali k poglobitvi odnosa med izvajalcij in občinstvom, ampak bi povzročili nastanjanje prepada, ki ga je bilo v bližnji polpreteklosti mogoče zasledovati tedaj, ko je eno izmed gostujočih profesionalnih gledališč imelo v eni sezoni več predstav kot domača gledališka skupina, kar je povzročilo izdaten upad občinstva.

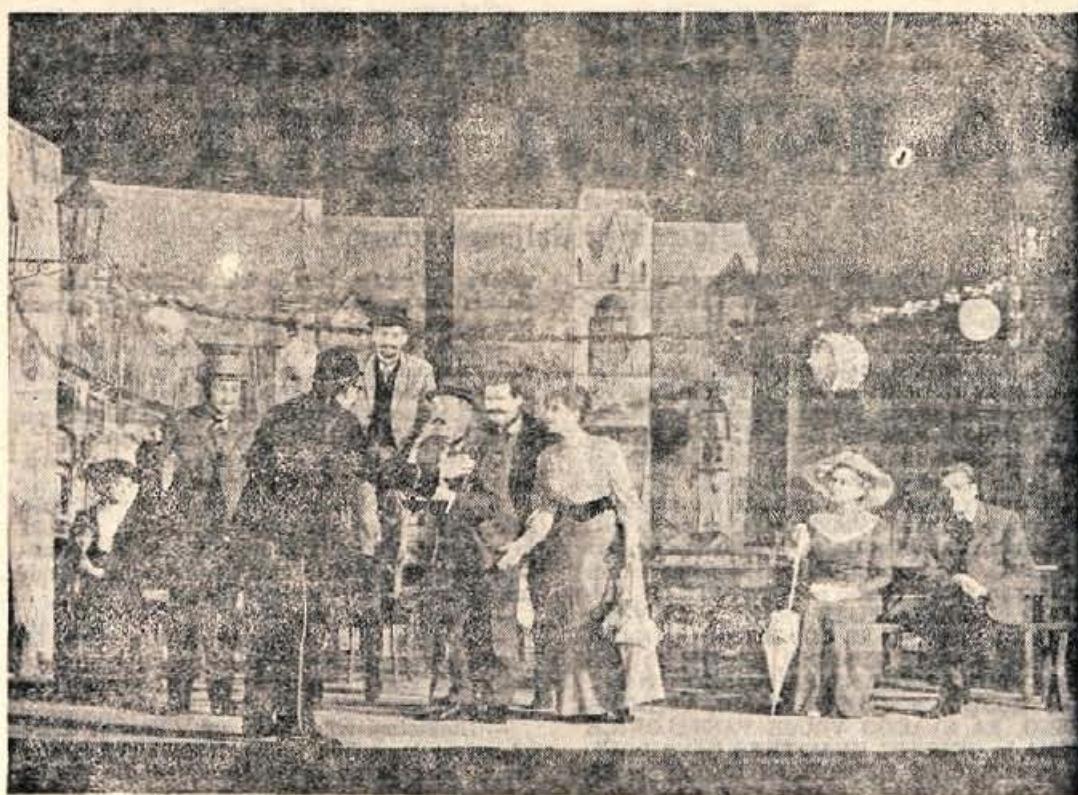
Skratka, ne glede na prehod v polprofesionalni ali celo perspektivni profesionalni status bi bilo treba izključno izhajati iz domačih sil, tem silam omogočiti še večjo gledališko izobrazbo, iz njih rekrutirati večinsko jedro bodočega ansambla ter poklicati na pomoč eventualno nekaj že aktivnih profesionalnih gledaliških moči, ki bi bile po možnosti po izvoru iz tega geografskega področja. V vsakem primeru pa bi moralno Prešernovo gledališče čimprej formirati mlado skupino, o kateri je bilo govora že v splošnem delu, si na ta način počasi vzgojiti nov gledališki izraz, predvsem pa najmlajšo odraslo publiko, ki bi predstavljala zagotovilo gledališkega življenja v prihodnosti. Ko bi gledališče poravnalo svoj največji dolg — vzgajanje mladega ansambla in mladega občinstva — ko bi doseglo z ustrezнимi organi in podjetji pogoje za »višji« status gledališča in ko bi v perspektivi postal tudi resnični center gledališkega življenja na Gorenjskem, bl

• gledališče • gledališče

še lahko govorili o resnični polni vlogi Prešernovega gledališča oziroma o izpolnjevanju vseh tistih zahtev, ki odgovarajo trenutnim pogojem tega gledališča. Istočasno bi bilo izpolnjevanje vseh teh utemeljenih zahtev tudi dokončna zmaga nad kulminacijsko točko, ki postaja za to izvrstno gledališče že kritična.

Leto 1971 bo za Gorenjsko gledališče ostalo zapisano kot pomembno leto tudi zaradi dveh največjih republiških manifestacij na gledališkem področju, ki ju vsako leto prireja na novo ustavljeno Združenje gledaliških skupin Slovenije: to sta NASE BESEDA 71, srečanje najboljših pionirskih in mladinskih skupin, in pa XIV. SREČANJE DRAMSKIH SKUPIN SLOVENIJE, v okviru katerega se je odvijala tudi Letna skupščina združenja gledaliških skupin Slovenije.

Prešernovo gledališče iz Kranja je bilo gostitelj NASE BESEDE 71, ki je letos pokazala zelo velik napredek v pregledu najboljših pionirskih skupin, mnogo manjši pa v pregledu mladinskih skupin. Na seminarju za vodje pionirskih in mladinskih skupin, ki je bil organiziran sočasno z revijo, je bilo mnogo govora o pedagoškem faktorju, ki obeležuje delo s pionirskimi gledališkimi skupinami. Ugotovljeno je bilo, da se to delo po šolah vrši večinoma kampanjsko, da večina pedagogov, ki sicer vlagajo ogromno truda v pripravljanje pionirskih igrič, ne ve takorekoč niti o specifičnosti tega dela, o nujnosti pionirskega gledališkega króżka, v katerem je mogoče sistematično in pravilno delati. Na koncu concev je bilo ugotovljeno naravnost porazno število pedagogov, ki so se udeležili NASE BESEDE 71 in ki so zmogli tistih nekaj dni, v katerih bi si lahko ogledali najboljše, kar trenutno naša republika na tem področju zmore. Kljub dverju izrazito dobrima predstavama se je batl naslednje leto slabše kvalitete, ker se ni krog pedagogov pripravljalcev pionirskih in mladinskih gledaliških skupin takorekoč v ničemer razširil. Mladinski del je bil mnogo slabši kot lansko leto v Celju, predvsem je primanjkovalo izvirnih mladostnih idej in svinje, takorekoč niti ena predstava ni docela izbrila mlade generacije, ampak jo je bolj ali manj silila v že preizkušene rešitve, že ustaljene poglede in že nič kolikokrat videne gledališke rešitve. Kakor je lansko mladinsko srečanje v Celju prineslo vrsto res izvirnih, svežih in prodornih izpovednih in uprizoritvenih rešitev, tako

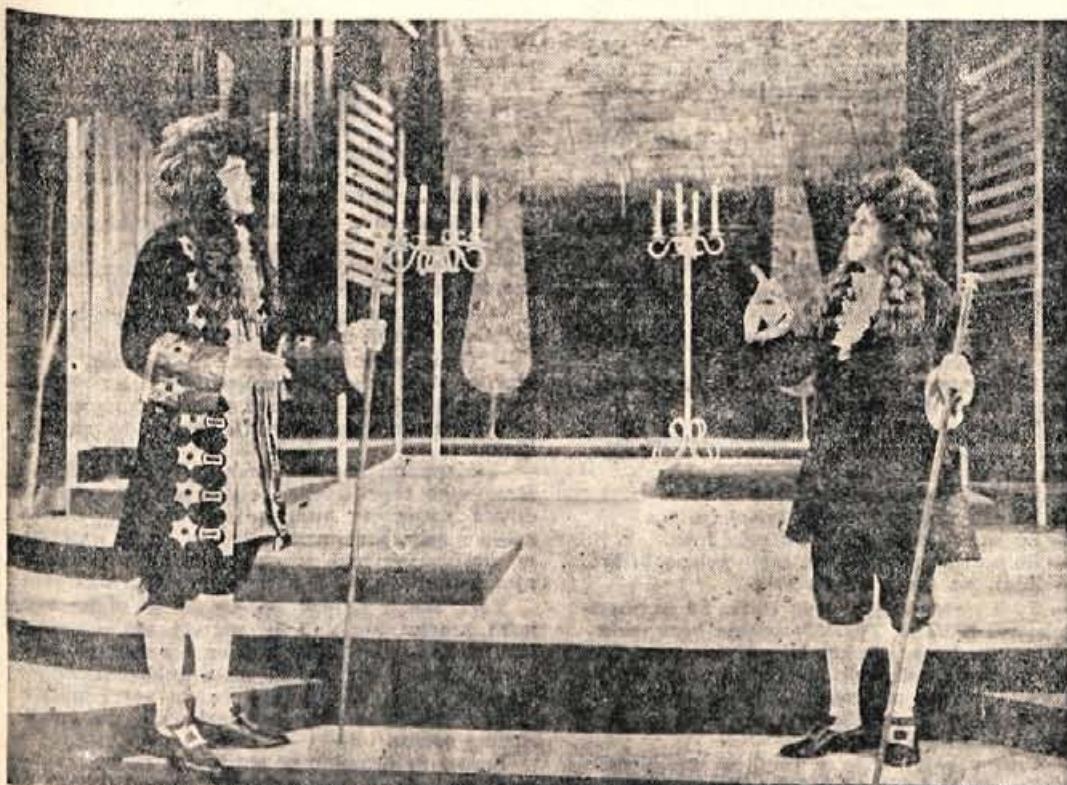
Cankar: Hlapci, PG 1969, režija Mile Korun

vsega tega letos v Kranju ni bilo. Upati je, da bo drugo leto bolje in da bodo režiserji pedagogi znali bolj izhajati iz mladih ljudi, kot so letos, ko je bila najboljša »predstava« nekakšna igralška produkcija mariborske skupine, ki je dosegla pričakovano neposrednost v rāju v izrazu nepotvorenje in prefinjene ter presenetljivo strokovno izražene intimnosti.

XIV. SREČANJE DRAMSKIH SKUPIN SLOVENIJE na Jesenicah je minilo v znamenju več kot zadovoljivega repertoarja, v prerezu nadpovršnega, da ne rečemo izrednega uprizoritvenega

nivoja, v znamenju presenetljivo visokega obiska in pa Letne skupščine združenja gledaliških skupin Slovenije, ki je ob polni zasedenosti, strnjend in prodorni diskusiji povzela in utrdila vse probleme in predvsem smernice gledališkega gibanja. Zaradi vsega tega bodo Jesenice 1971 ostale v lepem spominu vseh tistih, ki jim je resnično do najširšega gledališkega gibanja in vidišču v njem osnovno in nepogrešljivo zagotovilo najširše ljudske kulture, kakor tudi — posredno — do dviga najvišje kulturne dejavnosti. Predstave so bile na več kot zadovoljivem nivoju, kot take so sprožale plodne in v tej plodnosti včasih kar ostre razgovore, takorekoč vse so bile obeležene z dokajšnjim strokovnim znanjem, ki ni sad samo neobveznega ljubiteljstva, posebno pa velja omeniti pošteno iskanje, povezano z mislijo na občinstvo, ki ni nikjer segalo v zgolj atraktivna in enodnevna gledališka prizadevanja. Trditi bi bilo mogoče celo več. Tudi za to revijo velja, da se je v nekem smislu znašla v kušminacijski točki, skorajda v nekakšni varni točki netveganja in solidnosti, ki bi jo veljalo v bodoče prestopati z nemara nekoliko drznejšimi koncepti in izvedbam, kjer je seveda to mogoče. Ob predstavah, ki so bile postavljene na dokaj visok nivo okusa in torej niso po najlažji poti služile občinstvu, bi bilo mogoče res plodno poizkusiti s še bolj vznemirljivimi pristopi, ki bi jih publike brez dvoma sprejela. Tako all drugače, splošni nivo revije je bil več kot zadovoljiv in se verjetno v zgodovini gledališkega gibanja pri nas uvršča med najboljše.

Da sklenemo z gorenjskim gledališčem, nemar ni odveč omeniti, da sta Prešernovo gledališče iz Kranja in pa amatersko gledališče »Tone Čufar« z Jesenice predstavljala slovenske gledališke skupine na letošnjem hvarskem torek jugoslovanskem amaterskem gledališkem festivalu. Čeprav samo to dejstvo ne more zveličavno pripovedovati o vlogi in pomenu gorenjskega gledališča, vendar potrjuje misel, da je gorenjsko gledališko področje med najmočnejšimi v Sloveniji in da ima z ozirom na to resnice posebne male. Naloge, o katerih smo predvsem govorili v tem sestavku. Naloge, ki so uresničljive in predstavljajo otipljivo prinošnost. Prihodnost pa — četudi zveni nekoliko patetično — predstavlja možnost življenja. Možnost pravega življenja. V našem primeru gledališkega življenja.

Molière: Scapinove zvijače, PG 1969, režija Marjan Bellina

● proza ● proza

Pavel Lužan

VSE SKUPAJ NA ISTEM KRAJU

(odlomek iz daljšega teksta)

Ravnih poti ni in tako je vijugasta tudi ta pot na robu Beograda: od visokih, masivnih in blokastih zgradb do parka, kjer je vse zeleno. Cisto navadna kratka cesta, z velikimi luknjami prahu, takšna, kot so vse makadamske na svetu. Od glavne ceste za center se odcepi pod hribom na vzhodni strani mesta, potem je zavita v velikem loku v desno in narejena do vrha hriba, kjer se morda po drugi strani nadaljuje navzdol. Na tej poti torej slišita glasove ljudi, ki jih sicer ne vidita, razen starcev pri počitku na klopicah, brenčanje v zajlastih daljnovodih, ki so razpeti včasih tudi zelo nad potjo, saj je za močan kmetov prst debela žica raztegnjena in upognjena zaradi vročine; in slišita glasbo s TOPS-POPS OF ENGLAND in reklame PIJTE PEPSI in ZA VASO KOZO, ZA VAS TEN JE COPERTONE in KADITE MANJ, KADITE ODЛИCNO, KADITE ZODIAC in POTUJTE Z NAMI NA BAHAMSKO OTOCJE IN V RUSIJO in ČE STE MLADI, VZEMITE VESNO, ZA SVAKOG VRUĆE PANTALONICE VESNA in OKUSITE KVALITETE GAVRILOVIČA in OBISCIĆE GORENJSKI SEJEM in ZA VAS, ZA VAS DOM, ZA VAS VRT NAJLEPSE ROZE NA SVETU, KI JIH PROIZVJA POLJOPRIVREDNI KOMBINAT BEOGRAD in POLETI JE RES NAJHLADNEJE V HLADILNIKU VELENJE GORENJE Z GARANCIO in NITI EN DAN, POSEBNO PA OB SLOVESNIH TRENUTKIH NE OSTANITE BREZ CEZARJA V KOMBINATE, NA ZASEBNE KMETIJE NUTRICIN in DA STE EKSKLUZIVNI, VAM POMAGA TAFT in ZA VAS MOTOR INA OLJE, NAFTAGAS, PETROL in ZA VESELJE V VASI HISI SKRBI DOBRA NARODNA PESEM NA PLOSCAH HELIDONA in petje, poročila, vremenska napoved iz tranzistorjev, ki so v zgradbah in na klopicah ob poti. Ta teror komunikacij na svetu pa razločno in velikokrat preglaše glasovi JEBEMTIMATER in klicanje imen kot Nada, Johan, Stane, Jack, Hamdija, Gustl, Koki in kričanje: Hajdi sem, hajdi tja! Pohitil! In hletvice v mnogih jezikih, vendar so najkrepkejše in sočne južnjaške, ki se tudi slišijo kot zelo dobra poezija, saj ene druge kličejo, izzivajo, izpodrivajo, dopolnjujejo, stopnjujejo, uničujejo.

Vendar onadva hodita naprej in ves čas vidita na levi in prav tja gor do vrha hriba dva metra visoko žično ograjo, razpeto na belih betonskih stebričih: kar seveda ni nikakršna posebnost na svetu. Kot tudi niso tile širje visoki vojaški škornji, ki dvigajo prah po cesti, ker je pesek suh in razgret, saj je poletje. Takšen je tudi zrak, posebno v bližini zgradb, nad betonskimi dvorišči, asfaltiranimi potkami in cesto, zato imata Hare in Jole usta napol odprtia. Vode ni nikjer v bližini, to vesta, ker sta se že prej v stanovanju hotela napiti, a so bile celo vse vodovodne pipe v zgradbi sube kot tale makadam in tisto betonsko velemesto v ozadju. Zato le počasi hodita in z napol priprtimi očmi, zreta v prašne konice škornjev, na katerih je iz koraka v korak več prahu. Tako gresta po svetu.

— Koliko je ura? se ne obrne Hare, ko glasno in nenadno vpraša Joleta.

— Tri, reče Jole. Usta se mu zapro, pod nosom in na čelu se zbirajo znojne kapljice. Cuti, da je zanj najbolje, če tačas največ miruje, zato molče in zelo počasi stopa naprej: enkrat leva, enkrat desna.

— Petindvajset, doda Jole v izdihu, takoj reče isto še enkrat, ko da je že posebej treba poudariti te drobce časa.

— Ooooh, monotono zaglasi Hare, ni čudno, da tako žge!

— Eksplozija poletjal reče Jole, zastane v koraku, desno nogo privzdigne, da desnica po-

praska mednožje, ker je tam najbolj vroč. — Da ves čas zre proti zelo krošnjastim drevesom tam spredaj, kjer so pod vejam sence.

— Zajeban čas, reče Hare. Posebno v teh celinskih ravninah, kjer je morje, kjer so jezera, zelen obale, nasadi, letovišča, reke in potoki samo na razglednicah, z vsemi prsti brska in išče po srajčnih žepih, da bi morda le našel kakšno.

Ob poti se ta hip že začenja zelen pas trave, zato zreta zdaj levo, zdaj desno.

— Znojim se, da bom iztekel iz teh cunj, reče Jole in z nagibanjem telesa in lahkimi poskoki in z rokami poskuša, da se uniforma ne bi dotika njenoge kože. In spet molče stopa naprej: enkrat leva, enkrat desna. Blazno!

— Prah, belo pljune Hare.

— Žejen sem, reče Jole in gleda v prah. To bi pil! Ustavi se; s škornjem naredi kratko in polkrožno gaz v prahu in govori, ampak čisto sam prah je.

— Normalno, reče Hare, zre v prostor daleč od tod na desni, kjer je vzpetina, zre pod visoko drevo, kjer je trava. Spotoma, ko gre tja, si razpenja srajco na prsih, da je videti redke, a dolge in črne kocine; spotoma tudi govori o žeji. In preklinja mater — Kot vsak dan, seveda!

Naslednji trenutek so škornji že v travi ob poti, tako da zdaj dvigajo manj prahu kakor prej, Jole in Hare pa govorita še vedno o žeji.

— Tjale sediva, reče Hare nazaj, a zre in z roko kaže naprej, vendar počaka, da so Joletovi škornji vštric njegovih, in reče:

— Vidiš, prostor ko bog!

— Krasna trava. Sediva! ga Jole prehitil z odločnostjo in potem tudi prej sede pod tisto drevo; čeprav se njegovo telo giblje počasi, kot če bi gledali projekcijo v zelo počasnem ritmu posnetih klap Joletovega gibanja. Potem, ko si med sēdanjem pritisne in potežka trebuš, reče o kosišu, oh, da je bilo odlično! Ko že sedi, reče, da je na nesrečo bilo preveč osoljeno, kot slanik! Nato omahne nazaj in leži na hrbitu zamiruje v travi. Utrjen je, ko desnica in levica leno odpenjata širok usnjens pas, da tako trebuš dobi več prostora, in ko da zdaj govori iz trebuha, zelo potihno reče:

— Ce je kakšna ženska z mano, je pa takoj vse ekspreso! In pogleda Hareja; njegov jezik oblikuje, namaka spodnjo ustnico, medtem ko še ves čas stoji in z očmi išče prostor na tleh.

— Ti pravzaprav počneš vse to zaradi kosila, a ne? potihno reče Jole.

— Seveda, reče Hare, odlično je bilo! Potem pocepne in v počepu išče prostor dalje.

— Le solate sem dobil komaj za okus, reče.

— Saj je vedno tako, reče Jole, da je povsod dobrega najmanj.

— In to ravno jaz, ki bi požrl vse, kar je zelenega na svetu! reče Hare.

— Oooo — izvoli! reče Jole in roke razširi in karseda iztegne v travi ter umolknec, a zre Hareja, ki zre njega.

— Kakšen vegetarijanec! reče Jole.

— Ampak res! trdi Hare. Prisežem.

— Le kaj se delaš frajerja! reče Jole.

— Bi požrl! govori Hare, samo zeleno bi žrl.

— Zdaj, ko sva tu, reče Jole.

— Tudi sicer! Vedno! reče Hare. Še se ponovita besedi SMB in VEDNO; seveda brez vsakršne zvezze med seboj in kar tako čisto vsaka zase le v istočasni besedni igri. In potem nekaj hipov oba zreta zeleno na svetu — travo in drevje.

— Sparjeno je, reče Jole in sliši Harejev glas iz trave: — In posušeno.

— Celo v senci, celo v travi je vroč, reče Jole. Ko da bi ležal na asfaltu. Pasji dan!

— Povsod, sede Hare, zato ne grem več nikam mor naprej.

Saša Kump: scenski element za Leskovčeve drame Dva bregova

Jole pa počasi z razkrečenimi prsti češe travo in reče, da je tudi trava razgreta in da je prašna in da se tudi pod drevesi poletna vročina dviga v zrak. In da je tak težak zrak povsod na celini. Tak pritisk! Da se komaj da živeti.

Medtem Hare napol leže, oprt na komolce posluša; a ko je nekaj časa molk, reče, da zaradi bližine velemešta, betona, asfalta in pločevine — in potem nenadno spet leže in aaaah! Iztegne noge. Nad obrazom ima komolce, na katerih ogleduje odtisnjene oblike trave. Kmalu se spet in sunkovito dvigne na komolce, ko da si hoče odtisniti v kožo nove oblike. Gleda Joletov obraz, sivozeleno razpeto biuzo in tam kožo, belo kot kislo mleko, sivozelene, po JUS-normah narejene hlače, v katerih bi lahko bil še en Jole, gleda razkorakene noge, prašne škornje — gleda življenje sploh — potem pa aaaah! se sam uleže enako. Po ksilu je prijetno v senci!

Videti je, da v teh nekaj trenutkih oba čutita ugodje; čutita mehko, toplo teleso, svežino pravkar nastalega popoldanskega vetra, in še vzdržno vročino in napetost atmosfere.

— Nn-gg, nnn-ggg, golče Hare, oba pa kratek čas čisto taho in v polsnu zreta veje.

— Oooo, mrmrata listom, ko sta negibna v travi in skozi praznine med vejam in listi lahko zreta tudi v nebo, ki je brez oblakov, a na vzhodnem robu odprtine v krošnji sivomodro, zamegljen.

— Hhmm, hmm, hmka, mrmraje izpuščata sapo skozi ustnice, a čez nekaj hipov, ko dihata počasneje, tudi hmm, hmm ostaja nekje v grlu; tiši in tiši glasovi, ki so redkejši in glasijo vse bolj iz globine, dokler nekje v njunih telesih glasi le še glas, ki se ne sliši ven.

Več ležijo skupaj, da kmalu ne vidita več neba, kmalu nato tudi nič več vej, nič več svetlobe; tako se zlepijo, da kakšen hip nastanejo za njimi prividni rumeni in rdeči kolobarji, ki se širijo v takih krogih, kot če na videz mirno gladino tekočine nenadno razburkaš na enem samem mestu.

Enako in nenadno se v prostor razširi zvok, rezek in poln, kot če v fabriki izpustijo paro v zrak, ali kot ob izbruhu vulkana, ali ob atomski eksploziji, skratka zvok, ki nastane tedaj, ko

● proza ● proza

neka snov preide kritično maso. V enem hipu oba odpreta oči, opreta se na roke, skrčita noge in hooop! se poženeta pokonci, zreti v zrak in obračeta glavi.

— Reaktivec! krikne Jole, tamle gori nekje, kaže na zahodno stran neba.

Stojita na čistini, ves čas s pogledom na nebu. Z dlanimi si tudi naredita šilde nad očmi, ker je veliko svetlobe. In dolgo časa je v njunem zrenju le nebo.

— Je bojni? Je potniški? reče Hare.

Jole je mirejši; reče, da vidi samo črnosivo piko?

— Le kaj blefiraš, Jole, da ti vidiš sredi neba eno piko?

Jole: — Res kot pika — če ti rečem!

— Samo pika? reče Hare. Ne verjam, zato hoče nekaj večjega: — Pa je menda vsaj kot neki goli otok?

Jole: — Precej manjše, da bi rekel otok, precej manjše je. Molčita in prezita v nebo. V Jolovem zrenju je zdaj že razločna srebrna pika na modrem ozadju, da jo pogled z lahkoto spremišljaj; Hare pa spusti roke dol in mu je malo mar za tisto srebrno piko na nebu, le kar tako še vpraša:

— Nooo, ko že vidiš gor, kaaaj praviš, kako se ta hip vidi sem dol?

Jole: — Kako naj to vem, ko sem tu.

— In kaaaaaj je videti tu dol, reče Hare, toooo bi bilo zanimivo videti, a?

Jole: — Seveda, če bi bil tam.

Hare: — Posebno stewardes, aaa? reče, usta se mu razlezajo v smeh, jezik prek spodnjih zob in malo ven iz ust. Le kaaaj vidi ona? In prav gotovo, da se mu cedijo sline; tudi zaradi rado-vedenosti.

Jole: — Pika se ves čas giblje, ves čas raste, posebno v dolžino... Ali ti to vidiš, Hare?

Hare: — Kje?

Jole: — Tam gori! Res je zanimivo.

Hare: — Ko bi bil tam gori, aaa?

Jole: — Točno od tule, od konca mojega palca, pa gor v nebo — Tam je!

Hare: — To bi pa res rad videl.

Jole: — Videm je že v nejasnih silhuetah.

Hare: — Leti naravnost sem?

Jole: — Ne! S te strani ga vidim v bok.

Hare: — Najbolj me zanima, kakšna je stewardes.

Jole: — Brž poglej za mojim prstom!

Hare: — Je bela? Črna? Rumena?

Jole: — Glej, če hočeš videti!

Hare: — Samo — kaaaj mi če vse to? Vrne se pod drevo, sede v travo, iz žepa izvleče ČIK, kjer je gola in zelo prsata blondinka na prvi strani. Kar tako in brez zaporedja prične listati liste kot kakšen veter. In kot kakšen businessman reče:

— Po pravilih so stewardese same perfektne ženske.

— Kaj še ne vidiš? reče Jole in ne vidi, da Hare sploh ne gleda v nebo. Čez hip reče z mirnim glasom znanstvenika, da so jasno vidne oblike aviona.

Hare je dosti glasnejši, ko reče:

— Slišiš, Jole, v temelju novem ČIKU sem precej bral o tem. O konkurzih. Akademskih kadrih. O izborih. To je prava filmska kurbarija.

— Tole je brez dvoma potniški reaktivc, reče Jole Hareju in skuša usmeriti njegovo pozornost tja gor, zato mu reče kot asistentu, a njegove besede nimajo zvez s Harejevimi, saj Hare reče:

— Slišiš, Jole, ti me sploh ne poslušaš! A zdaj me daj — če hočeš videti te slike, na! Perfektne so. Poglej že sem dol! Fantastičen komad — free seks v reaktivcu. Na višini! Aaa, a?

Zdaj Jole šele ve, kje je Hare in kaj je v njegovem zrenju, zato reče:

— Kaaaj mi če slika, ti, ti onanist! Raje poglej tale eleganten model iz kovine, ta krila v čisti sončni svetlobi.

Hare: — Ti si resda tehničen tip.

Jole: — Tole brzino!

Hare: — Mehanik! A iz Joletovih ust glasijo glasovi užitkaaaa... Vidiš — tale hip se od neba že razločijo oblike kril in trupa.

Hare: — Prav, če nočeš, Jole! In pomolči.

— A kaaaj, kaj misliš ti, kaj zdajle vidi stewardesa? S te višine je menda že vidno hribove; in reke je menda v tejle navpični svetlobi videti kot srebrne trakove; in eeste so tudi trakovi, vendor nesvetleči; hiše so rdeče kocke; vidni pa so menda tudi mostovi; in vse to razločno, a?

— Zdajle hitro poglej, reče Jole, tiale gor, levo, malo levo, krila, trup, rep.

Hare: — Ampak menda je že toliko blizu zemlje, da so vidne manjše reči!

— Prav gotovo! Ce se gor vidi tako razločno, reče Jole, se tudi dol. Potem pa sliši Hareja, da ju zdajle že mogoče lahko vidijo stewardese.

— Ne bodi neumen, Hare, reče — in sploh ne vem čisto zakaj se zezaš. Obenem Jole začuti čisto judovski prijem na rami in silo, ki ga obrne k Hareju, ki reče: — Resno pravim, da je mogoče! Ce so s te višine vidne že manjše reči, sva tudi midva. Ko to izreče, nenadno stoji ob Joletu, nasmejan je in z obrazom obrnjen v nebo: — Morda zdaj gledajo prav nau!

A Jole ta hip nič ne sliši, ves je v svojem zrenju, v njegovem zrenju pa nebo, da ima zlahka pregled o gibanju aviona, ko reče, da je DC-9. Potem enako hitro kot prej gor, pogleda dol k Hareju in še nižje v travo, ker hoče, da mu počijejo oči. Ta hip stoji še vedno vzravnano in Hare vidi v gubicah na njegovem obrazu, najbolj okrog ustnic in na čelu, izraze aristokratskega zadovoljstva kot po soiréeu d'adieu; hitro menjajoče obraze, ki jih na Joletem pentindvajsetletnem obrazu napravlja gibanje in prelivanje senc in večerne svetlobe. To večkrat vidi na meščanskih

portretih bogatih državljanov sveta, nikoli pa na obrazih Rolling Stonesov ali Che Guevare in drugih poslednjih herojev človeškega rodu, zato tudi reče: — Biilil je, a zdaj je že za goro.

Jole pogleda prazno nebo in je nemiren, ko reče: — A ti ga sploh nisi niti videl!

Hare, ki sedi ob deblu, se posmeje, razkorači noge, s prstom kaže na penis in reče, da mu to pač visi dol!

— A, Jole, tule nama je ostalo dosti lepših reči za oči in za v roke; na primer — poglej tole stewardeso!

— Mater ti..., si brez zvezel! Ti nisem rekел, le kaj mi čejo slike! reče Jole, stopi nekaj korakov sredino trate in spet preiskuje nebo zaradi avionov. Hare, ki gleda sicer cirilski ČIK, se še smeje in še govorji z glasom amaterskega aktivista: — Najprej poglej, potem reci Jole se zavrti na gumijasti peti vojaškega škornja in napravi obratinpol, kot pri nekakšnem wienerblatu, predno razširi roke in reče:

— Le kaj mi čečejo slike! Sem ti že stokrat rekел. In prestopi se vstran, a prej še pogleda vrtinec v travi, ki ga je napravil škorenj. Vendar Hare ne jenja, pač pa se dvigne:

— Saj vem, da je modro nebo lepo in da je gibanje na nebu neomejeno. Ampak zdajle pa tudi ti poglej kot tip, ki ga vse zanima.

Kar naprej drži odprto revijo pred njim, namrhne se, ko da je pripravljen za svečan posnetek za družinski album.

— Reče Jole, če hočeš, da se bova še pogovarjalna in bom hodil s teboj in ti z menoj! Z barvnim aktom japonskega dekleta sili v Joletov obraz, o, pa je zares fantastična!

Toda Jole še vedno ne gleda fotografije in bolj malo sliši Hareja, samo zre v nebo in misli o DC-9. Sele dosti kasneje, ko se obrne in vidi Hareja v travi, sedečega v prejšnjem položaju, na hitrico pogleda Japonko v njegovih rokah, v istem hipu spregovori o DC-jevem elegantnem trupu, krilih in hitrem letu. Ampak s hitrim letom se spet pričenja molk, ker je Hare z Japonko, in Jole znova zre meglice na zračni poti pod zdaj že zahajajočim soncem. Enkrat potem pa le reče Hareju, če morda ve, na kateri progredi leta DC. Odgovora ni, ker tokrat Hare ne sliši; on je že dalj časa čisto samo z Japonko, ki jo zre, z očmi čisto v očeh velike slike, ki je v njegovem naročju preganjena tako, da je dekle do pasu v njegovem zrenju, od pasu navzdol pa na njegovih dlancih, ki držijo sliko.

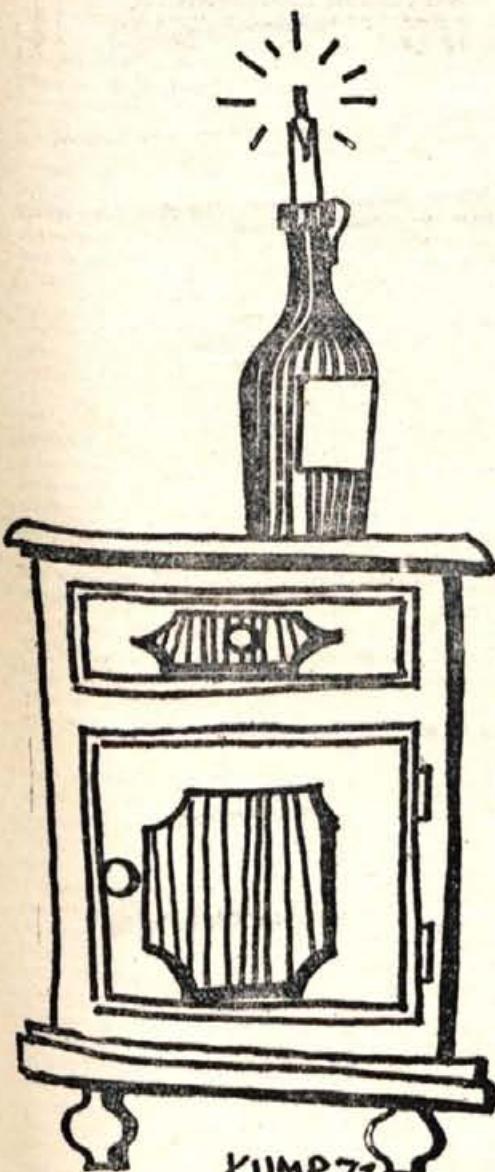
— Gotovo na neki evropski liniji, reče Jole, znova obrnen k soncu, — ali pa celo medkontinentalni.

Ta hip Hare obrne list in sestavi dekla v svojem zrenju in istočasno zaječi: — A-a-a-aaaah, a Jole reče o tem, da je dobro, če to vsakdo ve, ker je pač vsak človek na svetu potnik.

— Rad bi letel takoj! Poltihi reče. Ampak ta možnost je zdajle daleč, kot je reaktivc po deseti minutah; to Jole dobro ve, ne vidi in ne sliši, pač će o istem ve tudi Hare.

— A-a-aaaah, zaglasi glas iz Harejevih ust, ki so kar naprej odprtia, ko zre sliko, in so tudi polna slin, ki se mu cedijo, da jih velikokrat in težko požre, potem pa spet s suhim usti ječi a-a-aaaah! Jole se na nekaj korakov približa tem ustom, tako da se svet v njegovem zrenju zmanjša, ker v njem ni več sonca, ni niti ugaslega dela neba, so pa drevesa in so trave, ki se večajo zaradi večernih senc, v katerih glasi Harejevaaaah! Skoraj melanolikični.

Zdaj obadvaj slišita svoje besede same zase; ene so jolovskie, druge so harejevske. Vsak svoje pa tudi sliši vsako zase, brez zvez med njimi, kar pa tačas ni niti malo podobno trdni zvezzi, ki jo je Hare imel s to golo Japonko iz ČIKA; ali pa Jole z reaktivcem in njegovim létom v Ljubljano, Pariz, London, Tokio, Beograd, New York, Hongkong... Zato Hare zapre ČIK, zato Jole ne zre več večernega neba in sonca, pač pa oba zreti prostor, kjer sta. In vse od Pariza do Bramaputre, od Santiaga do Beograda, z Japonko in reaktivcem in ČIKOM in makadamom in železom in žveplom vred, je skupaj z večernimi sencami tako očitno tukaj z njima, v tem parku in kraju, da ju preseneča in zato široko tretja svet.

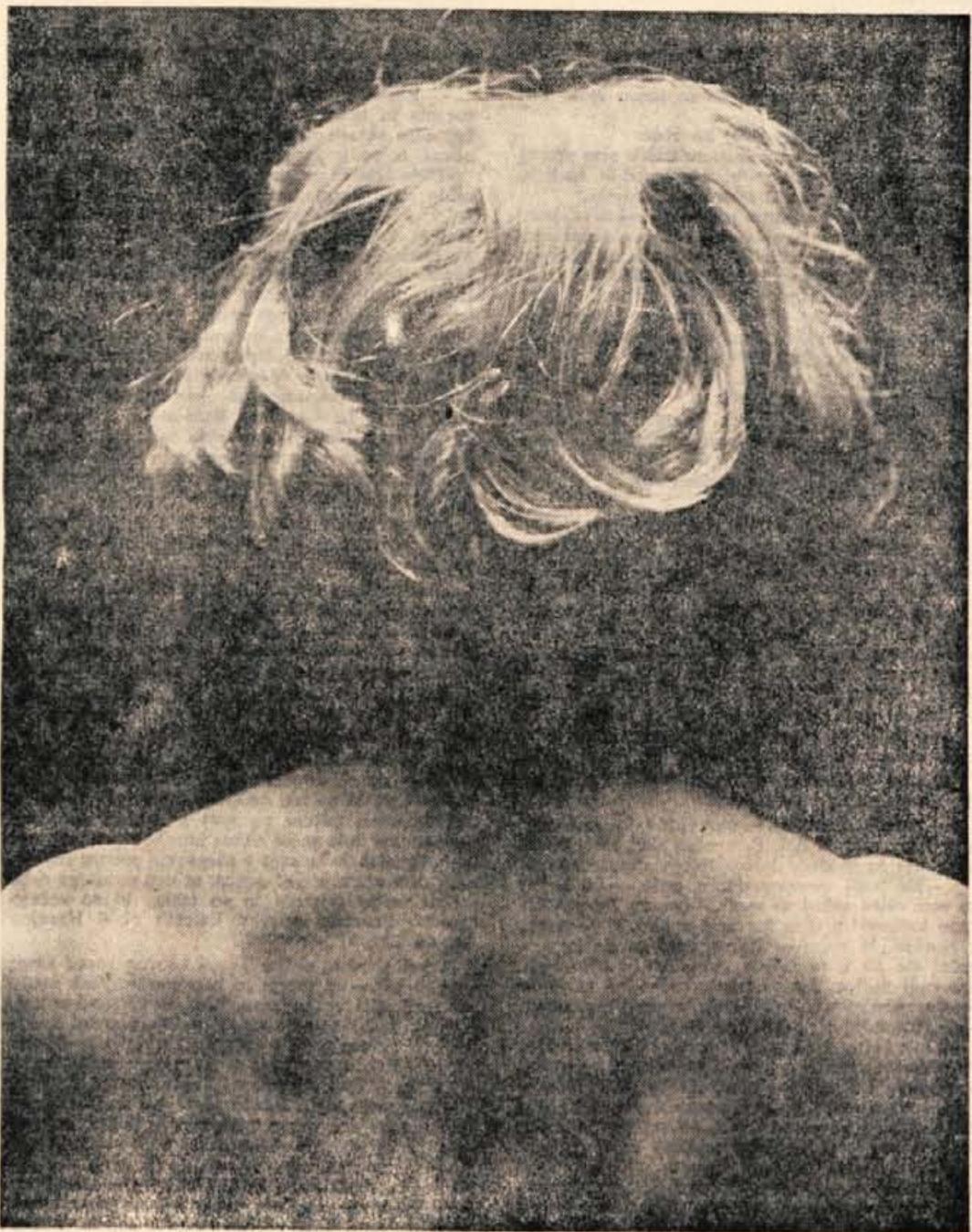
Saša Kump: scenski element za Leskovčeve drame Dva bregova

• likovna umetnost • li

Kabinet slovenske fotografije

Z razstavo fotografij Mariborskega kroga, ki je prav te dni odprta v galeriji v kranjski Mestni hiši, zaključuje razstavno dejavnost v prvem letu svojega obstoja Kabinet slovenske fotografije. Ni neskromno, če rečemo, da je bilo to prvo leto uspešno, saj je Kabinet organiziral kar tri razstave, in sicer poleg omenjene — spomladis — retrospektivo Janeza Marenčiča, katerega dela

se uvrščajo v sam vrh jugoslovenske fotografije, poleti pa razstavo najnovejših del (fotografik) našega največjega fotografa, vzornika in organizatorja slovenske fotografije, jugoslovenskega in mednarodnega mojstra umetniške fotografije, Petra Kocjančiča. S temi razstavami je Kabinet zajel ne le najvидеjše ustvarjalce, marveč tudi predstavnike treh pomembnejših središč sloven-

Zmago Jeraj: z razstave Mariborskoga kroga

ske fotografije (Ljubljana, Maribor, Kranj). Tako razstavno politiko namerava obdržati tudi v prihodnje. Fotografske razstave v organizaciji Kabineta slovenske fotografije niso le krajevna posebnost sicer zelo živahne razstavne dejavnosti v Kranju, ampak osvežujoča novost v vsem našem kulturnem življenju.

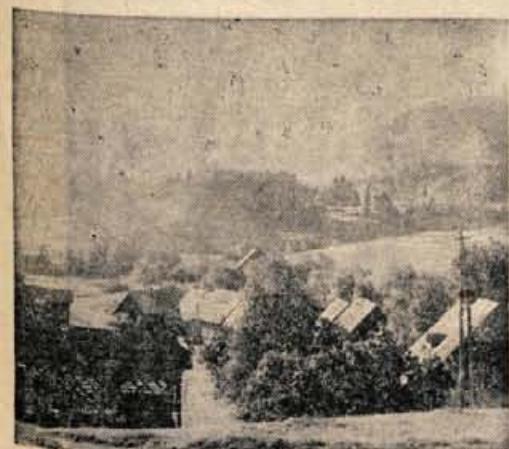
Ni naključje, da smo ustanovili Kabinet slovenske fotografije prav v Kranju. Misel, da bi v Kranju, kjer se je rodil 1814 izumitelj fotografije na steklo Janez Puhar in kjer je bil 1910 ustanovljen prvi slovenski klub fotografov amateurjev, osnovali stalno zbirko izbranih del slovenske fotografije, izražena v članku Moč fotografije (Snovanja 1970, str. 37), je hitro dozorela do sklepa o ustanovitvi posebne institucije, katere skrb ne bi bila samo fotografiska zbirka. Sklep, da se ustanovi Kabinet slovenske fotografije, sprejet na slavnostni seji foto kino kluba Janez Puhar ob 60. obljetnici kluba, so pozdravili vsi slovenski fotografi, zbrani na posvetovanju ob XIII. republiški razstavi fotografije v Kranju 28. novembra 1970. Navdušenje za takšno ustanovo je bilo razumljivo, saj je Foto kino zveza Slovenije, kakor piše v Biltenu FKZ (1971, 1, str. 20), že dlje preučevala možnost, da se najboljši stvaritev njenih članov zbirajo na nekem določenem mestu, da bi tudi fotoamaterji dobili galerijo svojih najboljših del. Žal je zamisel ostala neuresničena. Ne Moderna galerija ne Narodni muzej v Ljubljani za to nista imela posluha. Kar se je zdevo v Ljubljani nemogoče, je bilo izvedljivo v Kranju, še več: k ustanovitvi nas je naravnost vzpodbjala vrsta srečnih koincidenc. Spričo teh je skoraj neprekrajena fotografска tradicija v Kranju od Puharjevih dñi sem le zgodovinski argument. Kabinet, ki se je rodil v idealizmu — ne da bi vnaprej kaj dosti premisljevali o finančnih težavah — je namreč že ob svojem začetku dobil eksistenčno zagotovilo v prijazni ponudbi direktorja Gorenjskega muzeja dr. Čeneta Avguština, da mu gostoljubno odstopi razstavne prostore. Toda že ob prvi razstavi se je pokazalo, da Gorenjski muzej ni samo gostitelj, ampak je pripravljen prevreti vse organizacijsko-administrativne

Kabinet slovenske fotografije je samostojna republiška institucija, deluje pa pod okriljem Gorenjskega muzeja v Kranju. Njegovo delovno področje je ozemlje SR Slovenije. Naloge Kabineta so mnogovrstne. Predvsem pospešuje in razvija zanimanje za slovensko fotografijo ter raziskuje njenog zgodovino in njen razvoj. Zbira najboljša dela za stalno zbirko slovenske fotografije, zasleduje delovanje slovenskih fotografov, podpira vsa stremljenja za razvoj fotografiske umetnosti v Sloveniji, prireja razstave fotografije in popularizira slovensko fotografijo doma in v tujini. Posebno težavna naloga čaka Kabinet pri zbiranju dokumentarnega gradiva in bibliografije s področja fotografije od Puharja do danes. Stalna zbirka slovenske fotografije, ki nastaja iz darov posameznih avtorjev, arhivsko gradivo in bibliografija so deponirani v Gorenjskem muzeju in so dostopni v študijske namene ter na voljo za razstave.

Ustanovitev institucije, kakršen je Kabinet slovenske fotografije, je bila potrebno in pomembno dejanje v našem kulturnem življenju. Poslanstvo Kabineta, če pomislimo samo na delo, ki ga bo opravljal s prirejanjem razstav, je veliko. Poleg razstavne dejavnosti pa čaka Kabinet še neprecenljivo delo ob zbiranju dokumentarnega gradiva in bibliografije, delo, ki bo omogočilo študij zgodovine naše fotografije, pa urejanje stalne zbirke najboljših slovenskih fotografij, kar bo omogočilo umetnostno-zgodovinski študij razvoja naše fotografiske umetnosti in s tem ovrednotenje naše fotografije, ki je vzbudila in vzbuja pozornost v mednarodnih strokovnih krogih. Končno bo zbirka pripomogla fotografiji do ugleda, kakršnega zasluži kot zvrst likovnih umetnosti. S Kabinetom slovenske fotografije ni dobil pomembne kulturne in znanstvene raziskovalne ustanove le Kranj, pač pa vsa Slovenija; enakovredne sorodne institucije doslej ni nikjer v Jugoslaviji.

Marko Aljančič

• aktualnosti • aktualnosti

Se neokrnjena podoba dela Koprivnika v juliju 1970. leta, ko sta še prevladovala les in z apnom beljene stene

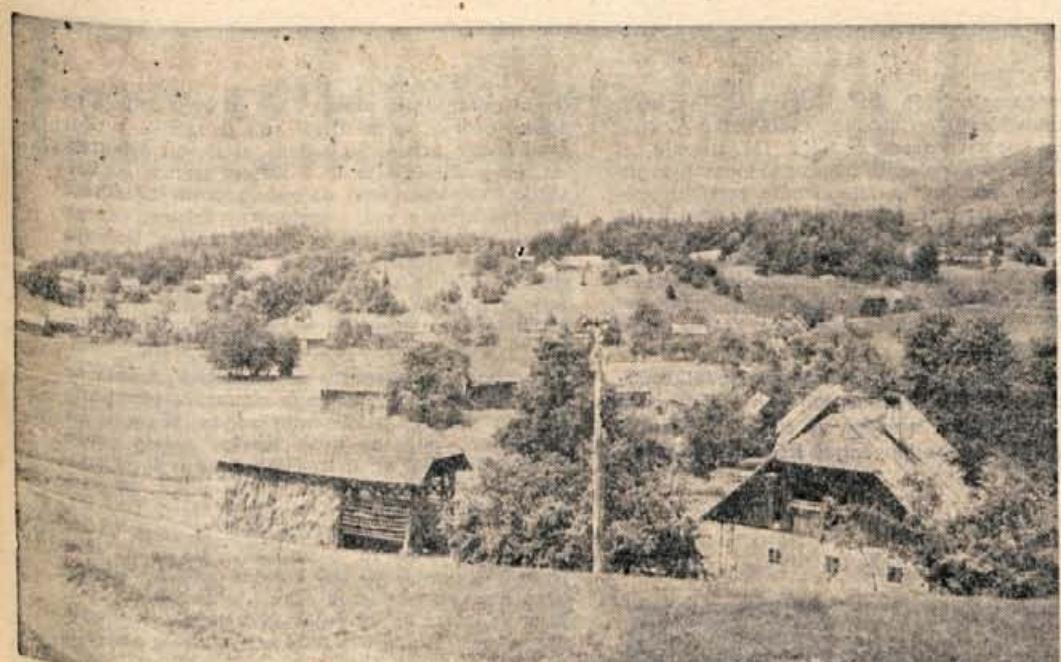
Uničevanje likovnih kvalitet gorenjskega naselja

Kaj je spomenik naše kulturne dediščine, je lahko zelo različno pojmovan. Nekaterim so to le največji arhitektonski spomeniki, drugim morda tudi manj »pomembne« stvaritve, kot so znamenja, posamezne domačije itd., redki pa so, ki jim je spomenik lahko tudi prostor, v katerem se prepletata človeška stvaritev in pokrajina. Prav to pa je tisto, kar predstavlja največji do-

sežek. Če si ogledamo posamezne stavbe sicer znanih in opevanih vasic, smo lahko razočarani, ker ne najdemo — razen morda v detaljih — tiste velike lepote in umetniške moči, ki bi jo morale razodevati. Navadno so to skromne lesene in zidane arhitekture, ki so nam sicer bližu, a nam ob trezni presoji ne pokažejo takega bogastva, kot nam ga lahko nudi kaka cerkev, polna fresk in zlatih oltarjev. Kaj je torej tisto, kar privlači v skromnih vasicah? Nekaj morda romančnega gledanja na idilo vasi, kar se je rodilo že v prejšnjem stoletju, največ pa prav gotovo celotna slika naselja, ki se tako imenitno vrašča v pokrajino. Če je to danes za marsikoga šele občutek, bo morda jutri že znana in iskana lepota korenjski »gank« s cvetočimi nageljmi.

V zadnjem času pa smo priče umiranju te kvalitete, čeprav nam obenem prav ob tem šele postaja znana. Tako bo morda prej, kot bo občutek za lepoto prostora postal splošna last, prav to že skoraj povsem uničeno. Na Gorenjskem je še nekaj vsaj delno ohranjenih ambientov, kjer se še kaže moč in zmožnost naših sicer neukih prednikov, da so za svoj obstoj potrebne stvaritve uspeli tako stopiti z obdajajočo naravo, da so ji dodali nekaj, kar jo je opremenililo. To je bilo vedno brez bahavih poudarkov, brez dodajanja nepotrebnih dominant, brez prevelikega razkazovanja osebnih teženj in zmožnosti, da so nekaj bolj imenitnega kot sosed, bolj imenitnega kot sosednja vas, bolj imenitnega kot sosednji hribi in gore. Z uporabo krajevno pogojenega lesa, kamena, belo pleskanega ometa itd. so po eni strani poenostavili svojo gradnjo, po drugi pa jo prav s tem vključili v okolje. Te kvalitete in skromnosti pri podrejanju okolju pa so danes že postale nekvalitete, saj nekdo, ki nima boljše hiše od sosedja in ki nima na njej navlečenih in prilepljenih čimveč nenavadnih in tujih materialov, ni toliko vreden. Kdor ne da na streho salonita, je zaostal s časom, ker je salonit »cenčjaš«,

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Ista podoba leto dni kasneje: iz pokrajine štire visoke nove stavbe brez reda in se blešče presvetle salonitne strehe

Tik ob lesenem mlinu sedaj že požirata ambient nova gradnja in salonit

• aktualnosti • aktualnosti

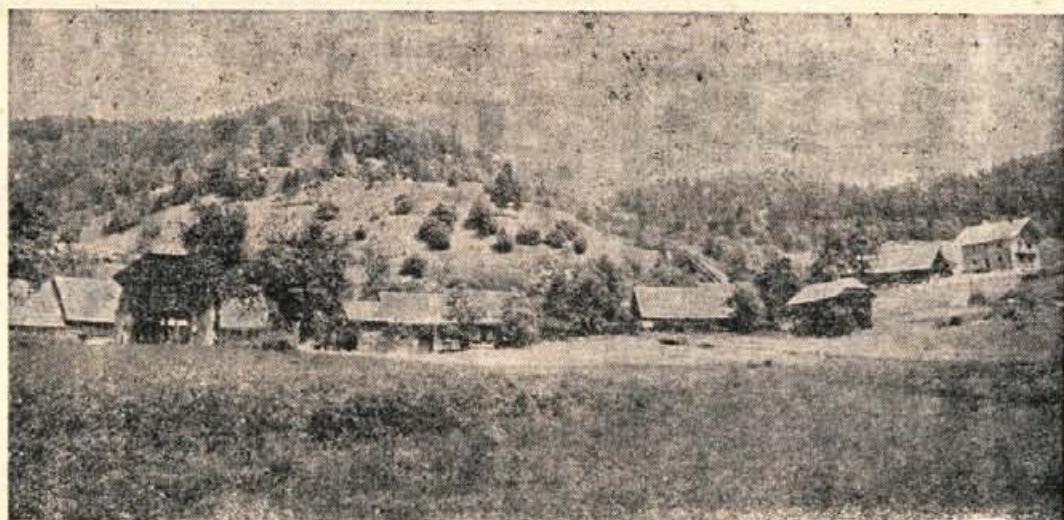
(Nadaljevanje s prejšnje strani)

trajnejša, lažja in ne vem kakšna še kritina, čeprav se včasih potem pokaže, da ga sneg kaj rad polomi in potgne s strehe.

Veliko je bilo že zapisanega o tem, da mala okna in lesena streha pomenijo zaostalega gospodarja, čeprav najnaprednejši meščani iščejo vi-kende prav s takimi lastnostmi. Večina lastnikov pravi, da v okviru obstoječe stavbe ni možno živeti, ker prostori ne ustrezajo, čeprav je že neštetokrat dokazano in tudi sto in stoletna uporaba govori tako, da je prav taka razporeditev izredno funkcionalna in da se da pridobiti v nekaterih povsem prostih površinah še velike možnosti za izpopolnitve stanovanjskega standarda, kar še predobro vedo tisti, ki stare domačije kupijo skoraj zastonj in jih potem preurede v prave gradiče z malo denarja. Nič ne bo škodovalo, če se vse to ne le enkrat, ampak še velikokrat sliši in želel bi, da z dejanskim primerom propadanja ambientalne kvalitete sicer izredno lepega naselja Koprivnika nad Bohinjem pokazem, kaj se rodi iz takega pojmovanja in vrednotenja, kot je razširjeno danes pri nas.

Koprivnik, vas, v kateri je ustvarjal svoje hvalnice lepotam slovenske zemlje Valentín Vodnik, je (bilo) značilno gorenjsko naselje, seveda prilagojeno krajevnim pogojem. Domačije so v obliki prstana obkrožale okroglo dolinico in tako tudi funkcionalno ločile obdelovalno površino od pašne, ki z vseh strani kot široko raztegnjen kotel obdaja nekdanje jezersko dno. Slemenja so se le malo spuščala ali dvigala in s srebrnosivimi površinami streh, prekritih s skodlami, gladko in skoraj neopazno tekla nizko nad zelenjem, skozi katerega je le rahlo prosevala belina z apnom beljenih sten. Sivi les in z apnom beljene stene sta bili edini barvi in edina materiala vse do pred kratkim. Ko so bile stavbe v naselju pred dvema letoma dokumentirane, je bilo ugotovljeno, da je prek 20 ali tretjina vseh stavb toliko ohranjenih in tako kvalitetnih, da so predstavljale že spomenike ljudske arhitekture, obenem pa je bilo naselje — razen nekaterih izjem — kot celota še eno od tistih, ki so resnično predstavljala prostorski spomenik.

Pričelo se je predlanskim, ko se je vsul pravi plaz prezidav, od lani do letos pa še prav podiv-

Edini izrez vasi, kjer je še ohranjen značilni prstan hiš, ki obkroža plodno dno velike pokljuške kotanje

jana moda salonitnih streh. Čeprav je Koprivnik v urbanističnem programu radovljiske občine označen kot zavarovano območje III. stopnje z radi svojih ambientalnih in arhitektonskih kvalitet ter bi moralno vse spremembe preučiti spomeniško varstvo, so bile v vsem tem času le tri vloge, medtem ko je bilo 28. julija stanje približno takovo: predelanih je bilo v zadnjem času 10 stavb, 26 je bilo prekritih s salonitno kritino, nekaj s cementnimi strešniki, skoraj vse pa so doživele večje ali manjše predelave, kot so nova, okna, portali itd.

Vsa malo skušajo te suhoperne podatke ilustrirati fotografije. Vendar, kaj je vzrok takemu uničevanju, kot je značilen ne samo na Koprivniku, ampak za vso Slovenijo? Ko sem spraševal,

zakaj uporabljajo prav salonit in če je morda to toliko ceneje, so mi dejali, da je razlika v ceni med leseno kritino in salonitom skoraj nebistvena, opravičilo da je le v lažjem načinu prekrivanja. Pričakoval sem, da bodo zagovarjali salonit kot običajno z večjo trajnostjo kritine, čeprav so na primer skodeli pri sv. Janezu v Bohinju na severni strešini stare že 90 let in še vedno odlično drže. Ekonomski upravičenost tudi najbrž ni mogoča, saj na primer pred hišo št. 55 leže že dve leti pripravljene dobre skodeli, medtem ko so streho pred kratkim prekrili s salonitom.

Se bolj nerazumljivo je obnašanje, kadar se sicer dovoli nova gradnja (v glavnem legalizirana črna) na podlagi primernega načrta, ki pa se ga na koncu sploh ne drže, temveč zidajo prav nebobičnike, kot ob domačijah pred redkim spomenikom — lesnim mlinom na veter, ali nad najlepšim nizom res kvalitetnih stavb (št. 59). Res je sicer potreben napredek in nove ideje, vendar naj bodo to le pozitivne, ne bi pa bilo treba iz dolin prenašati v tako čudovito okolje tisto novo brezdušno in nekvalitetno arhitekturo, ki se pojavlja že od časov med obema vojnama okrog mest in uničuje tudi tam njihovo podobo.

Ne smemo misliti, da je to le nekakšno romantično gledanje na idilično staro arhitekturo. Ohranjevanje takih naselij naj bi pomenilo nekakšno kulturno zavest in spoštovanje do tistih dosežkov preteklosti, ki to zaslужijo, obenem pa bi morali trenutno premisliti, če je res tako potreben in kvaliteten kak nov material ali oblika, da ga je nujno treba uporabiti za ohranitev svoje časti. Zakaj trohne skodele ob dragi salonitni strehi? Zakaj so se v pokrajinsko sliko vasi nekje v gorah zažrli nebobičniki enako kot po nježih v dolini (Kranj, Tržič, Skofja Loka)? Zakaj je vzor kičasta vikend hišica v samem naselju (Koprivnik 74 itd.). Najbrž je pomanjkljiva vzgoja, morda ves tako imenovani »potrošniški« sistem, ki golta le kič, ki se bolj sveti od pravega zlata. Najbrž je na razstavi kiča vse premašila prostora, da bi pokazali vse, kar tja spada, in najbrž je vse premašila tistih, ki so dozvetni tudi za resnično pohvalo in kritiko, ne samo tisto, ki jo slišijo od sosedov.

Peter Fister

Obnemele priče prejšnjega smisla za lepoto morajo skrivati material, pripravljen za njihovo umiranje, ki se je že začelo s salonitno streho; vse bo šlo seveda na »črno!«

SNOVANJA — posebno kulturno rubriko GLASA ureja uredniški odbor: Milan Battista, Anton Miklavčič, Dušan Ogrizek, Bojan Pisk, Albin Učakar Črtomir Zorec in Olga Zupan. Odgovorni urednik Bojan Pisk. Lektor Franc Drolc.